

ULTIMA RUGĂCIUNE A PĂRINTELUI DUMITRU STĂNILOAE*

Prof. univ. dr. Emilian Popescu

Mărturisesc din capul locului că mă apropii cu sfială de tema enunțată, deoarece trebuie să tratez aici despre un moment sfânt și înfricoșător pentru orice om, acela al părăsirii lumii acesteia și al trecerii în veșnicie. Cu atât mai greu îmi este să mă ocup în acest cadru de ultimele trăiri din viața unei personalități de anvergura părintelui Stăniloae, titan neîntrecut al teologiei românești, care va domina încă multă vreme întreaga spiritualitate ortodoxă. Prestigiul și popularitatea de care se bucură astăzi nu pot fi comparate decât, într-o oarecare măsură, cu acelea ale teologului și poetului creștin Nichifor Crainic.

Opera sa vastă în dogmatică, spiritualitate și filozofie nu-mi este cunoscută decât parțial, iar lucrul acesta constituie un impediment în interpretarea textului „*Rugăciunii*” și a momentului în care trăirile pământești se întrepătrund și sunt chiar dominate de cele cerești. Voi îndrăzni totuși, în continuare, să abordez tema, bazându-mă pe faptul că am cunoscut omul, ca profesor (mi-a fost îndrumător la teza de licență), ca preot, ca duhovnic și tată de familie. În tinerețe am fost primit cu drag în familia sa, am învățat multe, deși atunci nu eram destul de pregătit să receptez tot ceea ce el ar fi putut oferi.

Un alt impediment în încercarea mea îl reprezintă sărăcia documentară în ceea ce privește reflectarea în literatura creștină a unor momente și cazuri similare, trăite de personalități și care mi-ar fi fost un ghid în interpretarea ultimelor cuvinte rostite de părintele Dumitru Stăniloae.

---

* Comunicare prezentată în ziua de 13 octombrie 2003, în Sala „Dr. Iustin Moiescu” din incinta Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, cu prilejul Simpozionului aniversării a 100 de ani de la nașterea Părintelui D.

Textul „*Rugăciunii*“ îl avem datorită a doi studenți care l-au vegheat și înregistrat înaintea morții. Lidia Stăniloae, în cartea despre tatăl său¹, ne spune cum s-au petrecut lucrurile (p. 377-378): „În seara zilei de 4 octombrie 1993, pe la ora șapte, el se simțea din ce în ce mai rău. Acasă, căutasem în dulap odăjdiile, Evanghelia cea nouă și le țineam pregătite. Am plecat pe la șapte de la spital..., pe la opt veneau doi studenți de la medicină, care rămâneau noaptea cu el. Tată, am întrebat, crezi că poți sta singur până la opt, când vin băieții? Sora e în odaia de alături și îi spunem și medicului de gardă că plecăm. „*Da, sigur, duceți-vă imediat! Pot sta foarte bine singur, mă simt bine.*“ Nici n-am plecat bine și a venit patriarhul. Împreună cu Î.P.S. Daniel au făcut un maslu și au plecat. Între timp, sosiseră și băieții. Pe la ora unsprezece a sunat telefonul. Am știut că se întâmplase ceva, înainte de a răspunde. Da, tata tocmai murise.“

Textul „*Rugăciunii*“, atât cât a putut fi înregistrat de către cei doi studenți, este, de fapt, o convorbire cu Dumnezeu, cu Maica Domnului, cu îngerii și sfinții. Îl redau în forma publicată de Lidia Stăniloae, considerat singurul autentic (p. 7-8).

„... Să ieșim de aici, să ieșim de aici, să ieșim de aici, să ieșim de aici... Scoate-ne de aici, Doamne...

Scoate-ne de aici, nu mai vrem să rămânem aici, nu mai vrem să rămânem aici, nu mai vrem să rămânem aici... Doamne, scoate-ne de aici...

Vorbim despre Tine, Doamne... Vorbim pentru Tine, Doamne..., Vorbim pentru Tine, Doamne..., Vorbim pentru Tine, Doamne...

Plini de har și de adevăr ne sculăm din somn, nu mai suntem în somn...

Maica Domnului, să ieșim de aici... Hai să ne sculăm... Maica Domnului, nu mai vrem să rămânem aici... Maica Domnului, nu mai vrem să rămânem aici... Maica Domnului, nu mai vrem să rămânem aici... Nu mai vrem să rămânem în somn... Până când să rămânem? ... Până când să rămânem?... Până când să rămânem?... Nu mai vrem să rămânem aici... Nu mai vrem să rămânem aici... Nu mai vrem să rămânem aici...

Plini de har și de adevăr...

... Vai, vai, vai... Vai, vai, vai... Vrem să ne sculăm... Plini de har... Avem și noi haine... Avem haine... Doamne... Plini de har și de adevăr... Plini de har și de voința de a vorbi, și de cuvântul adevărului...

Stăniloae, teolog al Ortodoxiei ecumenice.

1. Lidia Ionescu Stăniloae, *Lumina faptei din lumina cuvântului. Împreună cu tatăl*

Vorbim despre Tine, Doamne...

... Cu voința... Plini de har și de adevăr... Hai... Hai... Hai!... Plini de har și de adevăr. Hai... hai... hai... Hai să ne trezim... Hai să ne sculăm... Hai să vorbim... Haide, Doamne... Hai... Hai... Hai... Hai să vorbim... Haide, Doamne... Hai... Hai... Hai să vorbim... Hai... Haide, Doamne... Hai să vorbim... “

Prima observație pe care doresc s-o fac este că părintele Stăniloae adresându-se lui Dumnezeu și Maicii Domnului vorbește la plural, nu numai în numele său personal, ci și al altor ființe: „*Să ieșim de aici... Scoate-ne de aici, Doamne, nu mai vrem să rămânem aici... Vorbim despre Tine, Doamne... Ne sculăm din somn... Maica Domnului, să ieșim de aici. Hai să ne sculăm... Nu mai vrem să rămânem aici... Vorbim despre Tine, Doamne... etc.*“ Cine este cea de-a doua sau celelalte ființe? Socot că Îngerul păzitor împreună cu Sfântul (sfinții protectori).

În al doilea rând, cred că textul sugerează câteva etape pe calea desprinderii din lumea aceasta și trecerea în cea de dincolo. În prima etapă, se exprimă dorința și voința de a ieși de aici (din lumea aceasta), invocându-se ajutorul lui Dumnezeu de a fi scos de aici. Apoi, părintele Dumitru se adresează mai direct și insistent lui Dumnezeu, cu următoarele expresii, repetate de patru ori: „*Vorbim despre Tine, Doamne... Vorbim pentru Tine, Doamne*“, adăugând cuvintele mai greu de interpretat: „*Plini de har și de adevăr, ne sculăm din somn, nu mai suntem în somn...*“. Somnul ar putea fi viața din lumea aceasta, iar scularea din el este posibilă datorită dobândirii plinătății harului și adevărului.

În etapa următoare apare Maica Domnului, căreia părintele Dumitru îi cere ajutorul pentru a ieși de aici, nemaexistând voința de a rămâne aici (în viața pământească). Cererea aceasta este exprimată de opt ori, iar în cadrul ei se adaugă întrebarea repetată de patru ori: „*Până când să rămânem? ... Până când să rămânem? ... Până când să rămânem?...*“.

În partea finală, convorbirea se duce din nou cu Dumnezeu și rugătorul pare că răspunde la o întrebare care i se pune, anume dacă el are haine de intrare în Împărăția cerurilor, zicând: „*Avem și noi haine... Avem haine... Doamne...*“, iar aceste haine sunt strâns legate de cuvintele: „*Plini de har și de adevăr*“, repetate de opt ori, la care se adaugă o singură dată voința de a vorbi cu Dumnezeu. Se deduce din aceste cuvinte că hainele necesare

pentru intrarea în Împărăția cerurilor constau în dobândirea plinătății harului și adevărului. Cu acestea, rugătorul îndeamnă la trezire, la sculare pentru a vorbi cu Dumnezeu și ultimele cuvinte rostite sunt acestea: „*Haide, Doamne... Hai să vorbim...*“.

Deși nu avem un buletin medical asupra stării clinice în care se afla părintele Stăniloae la rostirea acestor cuvinte, socotim, după informațiile date de familie, că el era sleit de puteri, ca urmare a cancerului generalizat. Trupul îi era total neputincios, dar sufletul și mintea, iluminate de Duhul Sfânt, i-au dat puterea de a grăi cuvintele pe care le-am reprodus. Nimeni nu rezistă la chinuri dacă-l părăsește harul lui Dumnezeu și acesta a fost și cazul părintelui Stăniloae.

Înainte de aceste cuvinte, el trebuie să mai fi rostit și altele fie în taină, fie sensibil, fără să fi fost însă înregistrate, și mă gândesc la întâlnirea cu Maica Domnului, pe care o simte deja lângă el, de vreme ce zice „*haide Maica Domnului, să ieșim de aici...*“, la Îngerul păzitor și la sfinți.

*

Am încercat să găsesc momente și texte asemănătoare în literatura hagiografică, dar căutările mele n-au dus decât la rezultate parțiale. Actele martirice redau, în general, cuvintele rostite de sfinți înainte de moarte în formule scurte: „*Primește, Doamne, sufletul meu în Împărăția Ta*“, altele mai elaborate, ca în cazul Sf. Irineu, episcop de Sirmium: „*Doamne, Iisuse Hristoase, Care ai binevoit să pătimești pentru mântuirea lumii, fă să se deschidă cerurile Tale, ca îngerii să primească sufletul servului Tău Irineu, cel care moare pentru numele Tău și pentru poporul Tău, care sporește în Biserica Ta universală de la Sirmium. Îți cer și mă rog milostivirii Tale să mă primești și pe mine și să binevoiești a-i întări pe aceștia în credința Ta*“².

Reproduc acum și un fragment din relatarea despre sfârșitul Sfântului Teodor Studitul, care a avut loc la 11 noiembrie 826, când avea 67 de ani. La 1 noiembrie 826 nu se mai putea ridica din pat, dar a dictat cateheza pe care trebuia s-o adreseze obștii. În ziua a patra a avut destulă putere ca să se ridice și să citească el însuși învățăturile pe care le dictase. Apoi a săvârșit Sfânta Liturghie, a împărțit pe monahii săi și s-a întreținut îndelung cu ei, vorbind despre boala sa și despre apropiata sa plecare la cer. A slujit iarăși

meu Dumitru Stăniloae, Ed. Humanitas, București, 2000.

2. *Actele martirice*, ed. de I. Rămureanu, București, 1979, p. 221.

la 6 noiembrie și a luat parte la toată pravila obștească, dar o durere teribilă din timpul nopții i-a arătat că sfârșitul este aproape. Făcându-se ziuă, el a chemat pe monahi la sine, și-a luat rămas bun de la ei și i-a îmbrățișat pe rând. În sfârșit, pe 11 noiembrie, el a primit cea din urmă Împărtășanie și simțind că puterile îl părăsesc, a pus să se aprindă lumânări și să se citească psalmul de înmormântare 118: *Fericii cei fără prihană în cale, care umblă în legea Domnului* și când s-a ajuns la aceste cuvinte: *În veac nu voi uita îndreptările Tale, că într-însele m-ai înviat, Doamne* (versetul 93), sufletul său a plecat să primească răsplata³.

Mai prețioase lămuriri pentru dezlegarea unor întrebări care se pun în legătură cu rugăciunea ni le dă papa Grigorie cel Mare (540-604). El a scris o lucrare foarte interesantă pentru orice muritor, intitulată *Dialoguri despre moarte*, destul de puțin cunoscută la noi, deși a fost tradusă în românește de un tânăr filolog din Timișoara și publicată în 1998⁴. Exemplele date de papă în carte sunt fie cunoscute direct de el, fie preluate de la contemporani și prieteni de încredere. Un prim exemplu privitor la asistarea omului pe patul de moarte de către sfinți ni-l dă papa relatând următorul fapt: „Un preot pe patul de moarte a început să strige cu mare bucurie: Bine ați venit, stăpânii mei, bine ați venit, stăpânii mei! Cum de ați socotit demn să veniți la mine, o slugă atât de mică? Vin, vin. Vă mulțumesc, vă mulțumesc. În timp ce repeta de mai multe ori acestea, prietenii care stăteau în jurul lui l-au întrebat cui îi vorbește. Mirându-se, el le-a răspuns: *Oare nu vedeți că Sfinții Apostoli au venit împreună aici? Nu-i vedeți pe Preafericii Petru și Pavel, primii între apostoli?* Și iarăși întorcându-se către ei, zicea: *Iată, vin, vin! Iată, vin!* Cu aceste cuvinte și-a dat duhul dovedind că i-a văzut într-adevăr pe Sfinții Apostoli, pentru că i-a urmat⁵. Și papa încheie: „*Se întâmplă de multe ori cu cei drepti ca la moartea lor să li se arate sfinții*“⁵.

Și în viața Sfântului Calinic de la Cernica, întâlnim lucruri asemănătoare: „*La ora 5 dimineața, după ce l-au îmbrăcat cu cămașa și haina de îngropare, s-a spălat pe față, s-a pieptănat și a binecuvântat pe toți care erau în casă.*

3. Bernardin Menthon, *Sfinții și mănăstirile din Olimpul Bitiniei*, traducere de pr. Petroniu Tănase, Roman, 1994, p. 175.

4. Grigorie cel Mare, *Dialoguri despre moarte*, traducere din limba latină, introducere și note de George Bogdan Țara, Editura Amarcord, Timișoara, 1998.

5. *Ibidem*, p. 43-44.

Apoi a spus ucenicilor că: „Au venit niște oameni mari în casă și vor să-l ia cu dânșii. Cum stătea în picioare, a cerut o cruce, apoi ținând-o în mână i s-a închinat, a sărutat-o și a zis: Sfântă Cruce, ajută-mi! Iar către ucenici: *Să ne vedem în fericirea din cealaltă lume. Și rezemându-și capul pe pieptul lui Ghermano, a răsuflat adânc și și-a dat duhul în mâinile Domnului*“⁶.

În rugăciunea sa, părintele Stăniloae repetă des cuvintele: „*Plini de har și adevăr*“. Acestea par a fi cheia deschiderii porții către Domnul: „*Plini de har și de adevăr ne sculăm din somn, nu mai suntem în somn*“, iar hainele de intrare în Împărăția cerurilor, despre care e întrebat de Dumnezeu dacă le are, sunt și ele dobândite ca urmare a plinătății harului și-a voinței de a vorbi Cuvântul adevărului. Nu știu ce pondere a acordat părintele Stăniloae acestor cuvinte în opera sa. Este o cercetare care, desigur, va trebui făcută. Ele sunt însă strâns legate de persoana Mântuitorului și aici amintesc textul din Evanghelia după Ioan 1, 14: „*Și Cuvântul trup S-a făcut și S-a sălășluit printre noi, iar noi văzutu-I-am slava, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr*“. Este bine cunoscut cât de multe strădanii a dăruit părintele Stăniloae lămuririi persoanei și învățaturii Mântuitorului Hristos. El însuși spune cu puțin timp înainte de moarte în scrisoarea adresată sibienilor (ce trebuia citită la aniversarea sa, la 90 de ani) și care este un fel de scurt bilanț al activității sale: „*Lucrările mele au ca temă centrală pe Hristos, Fiul lui Dumnezeu, intrupat și jertfit din iubire pentru noi*“⁷. De la Hristos, Cel plin de iubire pentru oameni, a primit părintele Stăniloae har peste har și Lui i s-a adresat în ultimele clipe de viață. Sunt tentat să apropiu exprimarea aceasta de ceea ce se spune în Faptele Apostolilor, cap. 6-7, despre sfârșitul Sfântului Arhidiacon Ștefan: „*Iar Ștefan, plin de har și de putere, făcea minuni și semne în popor (6, 8). Și ațintindu-și ochii asupra lui toți cei ce ședeau în Sinedriu, au văzut fața lui ca o față de înger (6, 15). Iar Ștefan,*

6. Ioanichie Bălan, *Patericul românesc*, ce cuprinde viața și cuvintele unor sfinți și cuvioși părinți ce s-au nevoit în mănăstirile românești (sec. III-XX), tipărit cu binecuvântarea P.S. dr. Casian Crăciun, ediția a III-a, Galați, 1998, p. 426.

7. D. Stăniloae, *Iubiții mei frați sibieni*, în volumul *Persoană și comuniune. Prinos de cinstire preotului profesor academician Dumitru Stăniloae (1903-1993)*, Sibiu, 1993, p. 637. Aș menționa aici și faptul că imediat după înmormântarea părintelui Stăniloae, la cimitirul Mănăstirii Cernica, s-au împărțit la toți participanții iconițe cu chipul Mântuitorului Hristos. Am o asemenea iconiță, pe care o port mereu cu mine și cred că darul acesta făcut nouă a fost orânduit tot de părintele Dumitru, arătând o dată în plus că și-a dat, până în ultima clipă, viața lui Hristos.

fiind plin de Duh Sfânt și privind la cer, a văzut slava lui Dumnezeu și pe Iisus stând de-a dreapta lui Dumnezeu (7, 55). Și a zis: Iată, văd cerurile deschise și pe Fiul Omului stând de-a dreapta lui Dumnezeu (7, 56). Și-l băteau cu pietre pe Ștefan, care se ruga și zicea: Doamne Iisuse, primește duhul meu“ (7, 59).

Haina de intrare în Împărăția cerurilor, de care întreabă Dumnezeu pe părintele Stăniloae, este o temă menționată frecvent în lucrările Sfinților Părinți, mai ales în cele cu caracter ascetico-mistic. În contextul în care ne aflăm, îmi vin acum în minte cuvintele slavei din cântarea a 8-a a Canonului de umilință către Mântuitorul Iisus Hristos: „*Căzut-am, Iisuse, între tâlharii cei stricători de suflet și m-am dezbrăcat de haina cea de Dumnezeu țesută, Iisuse al meu. Zac întru totul rănit, toarnă-mi untdelemn și vin, o, Iisuse al meu“*. O exprimare asemănătoare se întâlnește în Paraclisul Sfintei Cuvioase Parascheva, la cântarea a 6-a: „*Întinând, o, suflete, veșmântul nunții, cum vom cuteza să intrăm împreună cu chemații cei aleși în camera cea cerească a lui Hristos? Cum nu vom fi urgisiți de Dumnezeu? Ci, o, Preacuvioasă, cu rugăciunile tale, curățește-ne.“* S-ar mai putea adăuga aici și frumoasa cântare din Postul Mare: „*Cămara Ta, Mântuitorule, o văd împodobită și îmbrăcămintele nu am ca sa intru într-însa. Luminează-mi haina sufletului meu, Iubitorule de oameni, și mă mântuiește“*.

Îmi închipui că hainele sale pline de har și adevăr i-au urcat sufletul la ceruri, așa cum citim tot la papa Grigorie că s-a întâmplat cu sufletul unui episcop din Italia, contemporan cu Sf. Benedict de Nursia: „... prea cinstitul Benedict, după cum am aflat de la discipolii săi demni de încredere, aflându-se departe de Capua, a văzut în miezul nopții sufletul lui Germanus, episcopul aceluia oraș, purtat la cer de către îngeri într-o sferă de foc. Privind acel suflet ridicându-se la cer, matca sufletului i se lărgi și văzu, ca luminat de o singură rază de soare, întregul Univers adunat sub ochii lui“⁸.

Așa credem că s-a întâmplat și cu sufletul părintelui Stăniloae, fiindu-ne aceasta o mângâiere, că și-a dobândit mântuirea. În același timp, este un mesaj încurajator pentru urmași, în sensul că el ca om cu îndoieli, abateri și suferințe a putut intra în Împărăția cerurilor, datorită muncii fără preget și operei lăsate urmașilor. Această operă inspirată din iubire, iar prin iubire temporalul dobândește valoarea unei fericiri netrecătoare, veșnice (cum

8. Grigorie cel Mare, *op. cit.*, p. 38-39.

însuși a scris), devine ziditoare de suflete, mângâiere și ajutor pe lungi perioade de timp pe drumul anevoios al mântuirii, întocmai ca o catedrală în care omul își găsește liniștea și se înalță către Dumnezeu.

Expunerea de față este o palidă încercare de a înțelege sensurile *Rugăciunii* adresate de părintele Stăniloae lui Dumnezeu, înainte de a-și da sufletul în mâinile Lui. Sunt convins că există multe alte aspecte pe care eu nu le-am sesizat, dar scopul comunicării de față a fost acela de a atrage atenția teologilor asupra unui text, neluat în seamă până acum, și asupra momentului când el a luat naștere. În afară de importanța lui umană, el este și un *unicat* prin conținutul său teologic și prin faptul că reproduce exact gândurile și trăirile exprimate în pragul vieții de dincolo, de un om care și-a dedicat întreaga viață învățaturii și slujirii lui Dumnezeu. Socot că cel mai indicat să abordeze această analiză este Î.P.S. Daniel, discipol apropiat al părintelui Stăniloae, profesor de Dogmatică și Spiritualitate creștină și cel care a vorbit atât de frumos în primăvara acestui an studenților Facultății de Teologie din București despre părintele Stăniloae ca *Om și teolog al rugăciunii*⁹. *Rog pe Bunul Dumnezeu să-i dea răgazul să poate realiza și acest lucru.*

---

9. Conferința a fost publicată în „Vestitorul Ortodoxiei“, din 1 mai 2003, p. 4-6.